

PASHTU TILIDA TARTIB SONLARNING YASALISHI

Abduraxmanov Isfandiyor

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti stajyor-o'qituvchisi

Annostatiya: Pashtu tilida tartib sonlar faqat morfologik usulda, ya'ni sanoq sonlarga tartib son yasovchi qo'shimcha qo'shish orqali yasaladi. Tartib sonlarni boshqa usulda yoki boshqa so'z turkumidan yasashni umuman kuzatilmaydi.

Kalit so'zlar: tartib sonlar, zvarakay, morfologik usul, suffiks.

Pashtu tilida tartib sonlar faqat morfologik usulda, ya'ni sanoq sonlarga tartib son yasovchi qo'shimcha qo'shish orqali yasaladi. Tartib sonlarni boshqa usulda yoki boshqa so'z turkumidan yasashni umuman kuzatilmaydi.

Pashtu tilida son haqida fikrlar turlichaligini aytib o'tilgan edi, bu qaramaqarshilik tartib son yasalishida ham davom etadi. Barbara Robsin va Habibullah Tegay "A Reference Grammar of Pashto" va Anne Boyle David "Descriptive grammar of pashto and its dialects" kitoblarida tartib sonlar sanoq sonlarga م [-əm] suffiksi qo'shilib yasalishi, jins kategoriyasini bildiruvchi belgi turlangan paytda qo'shilishini ko'rishimiz mumkin. Ammo Siddiqillo Rishtinning "رامرگ ت وېش پ", A.L.Gryunbergning "Очерк грамматики афганского языка" va K.A.Lebedevning "Грамматика языка пушту" kitoblarida pashtu tilida tartib sonlar muzakkar jins shaklini bildirish uchun undosh tovushga tugagan sanoq sonlarga م [-əm] suffiksini yoki undosh tovush bilan tugagan sonlarning muannas jins shakli - مه [-əma] suffiksini qo'shish orqali yasalishini uchratamiz. Misollar:

Zvarakay [ə] tovushiga tugagan sanoq sonlardan tartib son yasalganda oxirgi zvarakay tovushi va uning yozuvdagi belgisi ه harfi tushib qoladi. Anne Boyle David fikricha unli bilan tugagan sanoq sonlarga tartib son yasovchi suffiks yasalganda oxirgi tovush tushib qoladi. Unli tovushi bilan tugagan sanoq sonlarga tartib son yasovchi suffiks qo'shilganda tovush va harf ortishi kuzatiladi deyilsa Anne Boyle David "Descriptive grammar of pashto and its dialects" kitobida, Siddiqillo Rishtinning "رامرگ ت وېش پ" kitobida va A.L.Gryunbergning "Очерк грамматики афганского языка" kitobida unli [ā] va [i] tovushi bilan tugagan sanoq sonlarga tartib raqam yasovchi suffikslar -مى [yəm] va -مى [yəma] qo'shiladi deyiladi.

دوه [dwa] ikki so'ziga muzakkarda هم [həm] suffiksini, muannasda هه [həma] suffiksini qo'shish orqali yasaladi va bunda sanoq son oxiridagi qisqa [a] tovushi talaffuzda saqlanib qoladi, ammo yozuvda uning harf belgisi tushib qoladi degan ma'lumotni keltiradi A.L.Gryunberg o'z kitobida. Shunday fikrni o'zbek afg'onshunos olimi professor I.Inomxojayev ham keltiradi. Ammo Anne Boyle David fikricha tartib yasovchi suffiksini qo'shganda [h] ortadi degan fikrni ilgari suradi. دوهم [dwahəm], دو هه [dwahəm] ikkinchi.

